

Ігнацы Дамейка быў чалавекам дзеяння. Дзеяння надзвычай шматграннага, універсальнага. У праграме Міжнароднай навуковай сесіі, якая прайшла 11 красавіка 2002 г. у Зале Ігнаца Дамейкі Універсітэта дэ Чылі ў Сант'яга пад эгідай ЮНЕСКО і патранатам прэзідэнтаў Чылі Рыкарда Лагоса Эскабара і Польшчы Аляксандра Кваснеўскага, наш суайчыннік быў ахарактарызаваны наступным чынам: «Патрыёт. Інжынер. Выгнаннік. Мінералог. Вучоны. Эмігрант. Географ. Антраполог. Асветнік. Рэктар». Да гэтых вызначэнняў я рызыкнуў бы дадаць яшчэ тры: пісьменнік, філосаф і этнограф (апісанні побыту арауканаў даюць для апошняга ўсе падставы). І чацвёртае, ужо спрэчнае: лінгвіста-практыка. Прынамсі, такую выснову робіш пасля прачытання артыкула Здзіслава Сіцькі, які сведчыць, што Жэгота (І. Дамейка. – «КГ») карыстаўся словам, у тым ліку беларускім, асэнсавана і мэтанакіравана, як і многія яго сябры-філаматы.

А чаму філосаф? Ды таму, што ў яго была свая канцэпцыя развіцця грамадства, свой погляд на прагрэс чалавецтва. Толькі яна выкладзена не ў асобных працах, а ў лістах да аднадумца і паплечніка Лясковіча, лістах асабістых, шчырых, не прызначаных да друку, не сапсаваных знешняй або ўнутранай цензурай. І таму яны заслужваюць нашага поўнага даверу.

Само сабой зразумела, што Дамейка адмоўна ставіўся да царызму. Гэта ён даказаў, узяўшы ў 1831 г. паўстанцкую зброю, хаця потым, у 1863 і 1871 гг. выказаў вялікія сумненні ў мэтазгоднасці і рэальнасці ўзброенага звяржэння прымусу. Але, што на першы погляд дзіўна, ён крытычна ставіўся і да тагачаснага заходнеўрапейскага грамадства, якое дало яму прытулак. Лічыў яго, як і ўвесь свой час, «бязбожным і банкірскім». У лісце ад 26

красавіка 1850 г. ён шчыра сумняваўся, што прыход да ўлады чарговага Банапарты, змаганне «белых і чырвоных» нешта зменяць да лепшага. «Бо ў Францыі, замест тых даўнейшых рэлігійных, ма-

Дамейка, безумоўна, быў прыхільнікам эвалюцыйнага развіцця. «Сапраўднае паліцічнае ў грамадстве, – пісаў ён 23 верасня 1851 г., – прыходзіць ціха, паволі і спакойна, развіваецца паводле на-

зброю». Куды больш можна зрабіць шляхам паступальнага развіцця. 14 мая 1863 г. датаваны такія радкі: «Аднак бачу, хаця і здалёку, і дзіўлюся, як далёка краіна пакрочыла, калі параўноўваць з на-

ступіць паміж Масквой і Германіяй, устрасяне Еўропу і не супакоіцца аж да аднаўлення Польшчы».

Дамейка, зразумела, рашуча выступаў супраць войнаў, асабліва братазбойчых і захопніцкіх. У 1851 г. у Чылі ўспыхнуў зацяты бунт, удзельнікі якога нават добра не ведалі, за што яны змагаюцца. У лісце да Лясковіча была дадзена такая ацэнка падзей: «Толькі пасля доўгіх разважанняў і добра, зблізку ведаючы людзей, якія мелі на тую вайну найвялікшы ўплыў, бачу я і пераконваюся, што галоўнай яе прычынай быў дух правінцыялізму і сляпое суперніцтва паміж паўднёвым і паўночным чылійскім насельніцтвам».

Урэшце, наш суайчыннік, нібы прадбаччы будучыню, асуджаў тэрарызм, які не ў стане змяніць свет да лепшага. Літаральна ў апошняю хвіліну перад заканчэннем гэтага рукапісу прафесар З.-Я. Рын прыслаў мне па электроннай пошце сенсацыйнае паведамленне: Курніцкая бібліятэка, што каля Познані, набыла дзевяць невядомых раней лістоў Дамейкі да Уладзіслава Паўліцкага, доктара і грамадскага дзеяча, які ў час перапіскі, у 1875–1883 гг., жыў у ЗША. 28 верасня 1878 г. былі яму адрасаваны такія радкі: «Нічога добрага для нас дасюль на еўрапейскім палітычным гарызонце не свеціць. Ані цяжкая рана, нанесеная нямецкаму манарху, ані забойствы і нігілістычнае пажарышча ў Расіі не прывялі да розуму, не зрабілі лепшымі тых, хто дагэтуль пануе над намі. Наадварот, здаецца, што Прусія і Расія спорнічаюць паміж сабой, каб паказаць, што яны не дбаюць пра тое, што пра іх скажа цывілізаваны свет». Дарэчы, у тых жа лістах Дамейка зноў і зноў падкрэсліваў сваю літвінскасць: яго «воўчую» натуру цягне «за Нёман», у яго жылах кіпіць «літоўская кроў».

Дамейка ўсё жыццё ішоў да беларускасці (паўночнай «рускасці»), але не дайшоў. Затое ён цяпер пачынае даходзіць і дойдзе да Беларусі.

Адам МАЛЬДЗІС

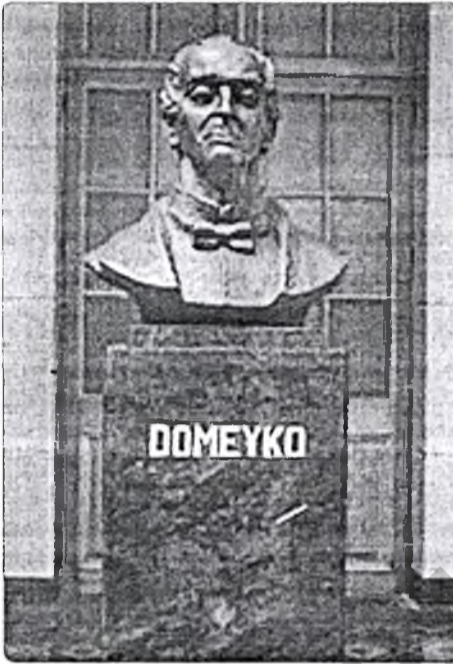
(Паводле бюлетэня «Кантанкты і дыялогі». №№ 7–8, 2002)

Запаветы, адрасаваныя нам

ральных і палітычных пачуццяў, замест узнёслых імкненняў да славы, свабоды і поўнай самаадданасці, угрызлася ў нутро народа імкненне да ўзбагачэння, разліковасць, спажывецтва, і гэта не ад голаду, але ад распусці і нявер'я». Такія ж тэндэнцыі палохалі асветніка і ў маладым чылійскім грамадстве.

Амаральнасці, імкненню да ўзбагачэння любой цаной Дамейка супрацьпастаўляў сваю пазітыўную праграму развіцця, якая, на мой погляд, мае значэнне і для сённяшняй рэчаіснасці, у тым ліку для сучаснай Беларусі. У аснове гэтай праграмы – паўсядзённая, вонкава не прыкметная, стваральная праца. Атрымаўшы чылійскае грамадзянства (пры тым не па ўласнай ініцыятыве, а па рашэнні ўрада), Жэгота сціпла пісаў земляку: «...раблю, што магу, працую, як умею, для добра гэтага краю». Служэнне Чылі для яго – лепшы спосаб служэння роднаму краю, бо там многія «скупаюцца кідаюцца на вялікія справы», а вынікі мізэрныя, часам і адмоўныя.

Праца, на думку Дамейкі, павінна спалучацца з сумленнасцю, высокай маральнасцю, а тыя немагчымы без глыбокай рэлігійнасці, таму што «ўсялякае дабро паходзіць ад Бога, а зло – ад нас». «Толькі вера і набожнасць» могуць супрацьстаяць «ліберальнай балбаліваўсці і дэмакратычнаму хамству», у тым ліку ў Расійскай імперыі. Адрасант з жахам глядзеў на тое, што заходнеўрапейская «бязбожная наваліца» дакочваецца і да Чылі.

Бюст І. Дамейкі ва Універсітэце Чылі ў Сант'яга

туральнага парадку, патрабуе цяжкіх і адрачэння ад самалюбства; і хто ведае, можа, ніякае, нават самае гераічнае самаахвяраванне чалавека, ніводнае на асобна ўзятае дзеянне непасрэдна не ідзе на карысць чалавецтву і толькі з часам, нябачна, выдасць свой сапраўдны плён». Таму трэба працаваць, «над чым можаш», з надзеяй, што калісьці «лепей будзе».

Зыходзячы са сваіх эвалюцыйніцкіх перакананняў, Дамейка, удзельнік паўстання 1831 г., ужо не мог адназначна ўспрыняць і станоўча ацаніць паўстанне 1863 г. Ён ужо не разлічваў на пазітыўны вынік «адчайнага хапання за

шымі часамі, які прагрэс дасягнуў дзякуючы нацыянальнаму духу сярод нашых, нават у Літве, дзе нягледзячы на тэрарызм, якога магло б і не быць, сённяшня маршалкі (шляхты. – А.М.) і чыноўнікі робяць тое, чаго, можа, не наважваліся рабіць у больш спакойныя і бяспечныя часы нашай маладосці».

Такія ж думкі паўтараў Дамейка, даведаўшыся пра падзеі 1871 г. у Парыжы. Поглядам французскіх камунараў ён супрацьпаставіў сваю грамадскую праграму, якая налічвала чатыры пункты. Прачытаем два з іх:

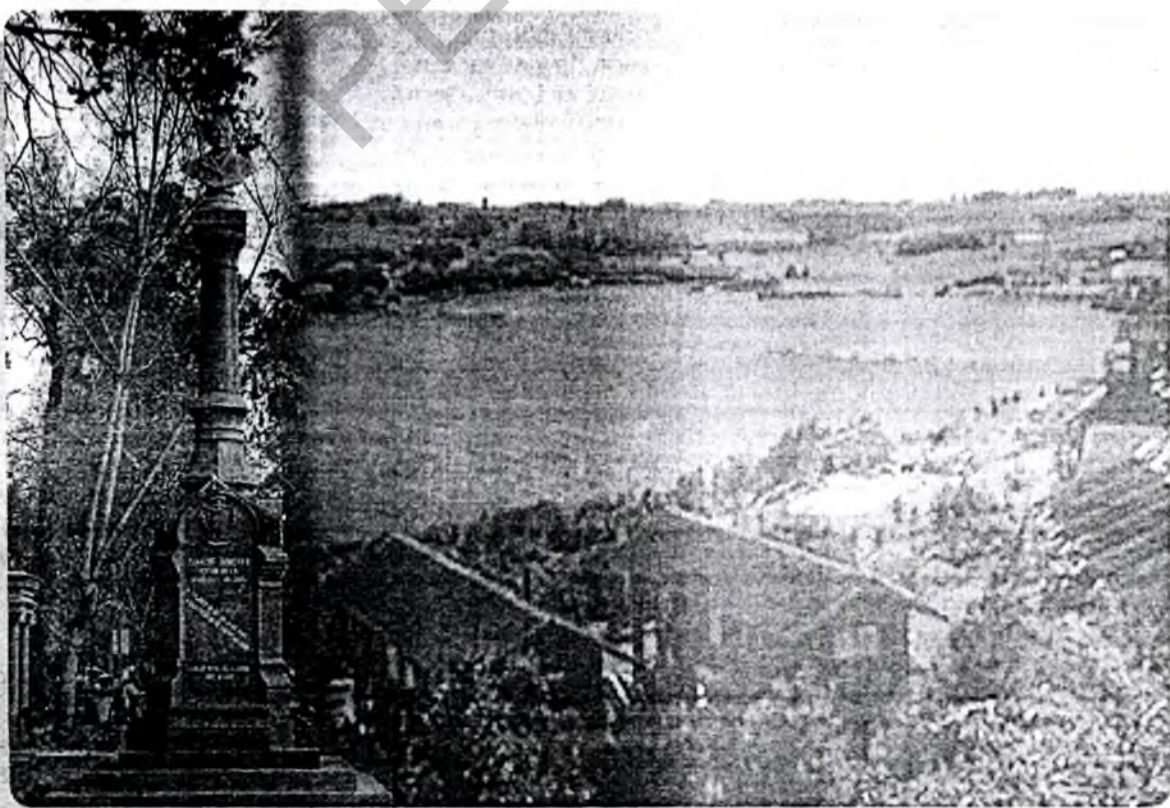
«1. Не варта сёння марнаваць сілы нашага краю на эмігранце, на падарожжы без мэты, на рэвалюцыйныя

Вкладка выдання ЮНЕСКО «Грамадзянін двух сусветай», прысвечанага юбілейнай выставе пра І. Дамейку ў Парыжы (2002 г.)

планы і замахі, што абапіраюцца на Запад.

2. Можна быць карысным толькі ў краіне, на айчыннай зямлі, рабіць нешта дзеля будучыні, рыхтавацца да канфлікту, які раней ці пазней на-

Мясціны, звязаныя з І. Дамейкам: надмагільны помнік і горад Пуэтра-Дамейка ў Чылі

Бібліятэка імя І. Дамейкі ў Сант'яга дэ Чылі